

викладач кафедри практики
німецької та французької мов
Рівненського державного
гуманітарного університету

ЛЕКСИКОГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ *VIPA* В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ СЛОВНИКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ)

Вивчення мови як багатоаспектного феномену сприяє появі інтегрованих дисциплін. Однією з таких дисциплін є лінгвокультурологія, яка з'явилась у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Теоретичні основи лінгвокультурології було закладено в роботах Н.Д. Арутюнової, А. Е. Вербицької, С.Г. Воркачова, В.І. Карасика. Останнім часом у мовознавстві сутність та зміст концептів вивчають у різних напрямках та різними засобами. Існує багато підходів до визначення концепту. Наприклад, існує таке традиційне визначення концепту – це основна одиниця свідомості, складник «колективного несвідомого», оперативна змістова одиниця пам'яті, одиниця ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості, «цеглинка» концептуальної системи, яка відбиває знання і досвід людини у вигляді «квантів» знання; вербалізується мовними засобами та містить істотну частку невербалізованої інформації [1, с. 90]. Відомий лінгвіст Ю.С. Степанов зазначає, що концепт виступає як енергетичний згусток культури, ментальна картинка того, що не завжди можна виразити словом, але можна побачити, почути, відчувати, впізнати, прозріти, згадати [2, с. 40, 46].

Слід зазначити, що з точки зору лінгвокультурології концепт набуває дещо іншого значення. Концепт трактується як згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини. З точки зору С.Г. Воркачова, концепт є «одиницею колективного знання / свідомості, що відсилає до найвищих духовних цінностей, що має мовний вираз та є відміченою етнокультурною специфікою» [3, с. 64–72].

Актуальним сьогодні для мовознавства є питання досліджень, спрямованих на моделювання концепту. Наприклад, детально дослідити концепт за допомогою концептуального, етимологічного, компонентного чи контекстуального аналізів.

У нашому дослідженні ми використовуємо метод аналізу словникових дефініцій лексем-вербалізаторів лінгвокультурного концепту *VIPA* в англійській, українській та французькій мовах як стислих логічних визначень, що містять найістотніші ознаки означеного поняття, предмета або явища. Дефініційний аналіз є одним із основних для концептології, адже дозволяє розглядати словникові визначення як достатньо повне та об'єктивне джерело фіксованого опису концепту, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою статті є структурування лексикографічного вираження концепту *VIPA* в англійській, українській та французькій мовах. Поставлена мета реалізується у таких завданнях:

- 1) провести дефініційний аналіз лексеми *VIPA* в англійській, українській та французькій мовах;
- 2) виявити спільні та відмінні значення у дефініціях;
- 3) обробити та узагальнити отримані результати.

Предметом дослідження є семантична структура лексичних засобів репрезентації концепту *VIPA* в англійській, українській та французькій мовах на основі лексикографічних дефініцій.

Об'єктом дослідження виступають лексикографічні дефініції ключових лексем-номінантів лінгвокультурного концепту *VIPA* в англійській, українській та французькій мовах.

На сучасному етапі розвитку мовознавства дефініційний аналіз є необхідним для вивчення структури концепту, адже саме за допомогою словникових тлумачень ми можемо визначити семантичну структуру вербалізаторів концепту та порівняти значення лексичних одиниць. Згідно з дослідженням Й.А. Стерніна, аналіз словникових дефініцій, поданих у тлумачних словниках, які часто містять вербальний опис емпіричного компонента, є непрямим шляхом дослідження емпіричного компонента значення слова [4, с. 132].

У ході нашого дослідження ми встановили, що словникові статті, які описують семантичну структуру ключових-лексем номінантів у англійській мові (FAITH, BELIEF, TRUST, CONFIDENCE), містять однотипні та різнотипні дефініції і представляють різні лексико-семантичні варіанти. Було вивчено домінантні та вторинні елементи, що структурують ці лексеми за допомогою аналізу дефініцій таких словників: Online Cambridge Advanced Learner's Dictionary, Online Oxford Advanced Learner's Dictionary, Online Longman Dictionary of contemporary English.

Таблиця 1

CAMBRIDGE ENGLISH DICTIONARY ONLINE	OXFORD ADVANCED LEARNER'S DICTIONARY ONLINE	LONGMAN DICTIONARY OF ENGLISH LANGUAGE ONLINE
<p>FAITH noun</p> <p>1. Great trust or confidence in something or someone.</p> <p>2. A particular religion. Religions and religious groups.</p> <p>3. Strong belief in God or a particular religion.</p> <p>http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/faith</p>	<p>FAITH noun</p> <p>1. Complete trust or confidence in someone or something.</p> <p>2. Strong belief in the doctrines of a religion, based on spiritual conviction rather than proof.</p> <p>2.1. A particular religion.</p> <p>2.2. A strongly held belief.</p> <p>http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/faith?q=faith</p>	<p>FAITH noun</p> <p>1. a strong feeling of trust or confidence in someone or something.</p> <p>2. religion a) belief and trust in God b) one of the main religions in the world</p> <p>http://www.ldoceonline.com/dictionary/faith</p>
<p>BELIEF noun</p> <p>1. the feeling of being certain that something exists or is true.</p> <p>2. something that you believe</p> <p>http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/belief</p>	<p>BELIEF noun</p> <p>1. An acceptance that something exists or is true, especially one without proof.</p> <p>1.1. Something one accepts as true or real; a firmly held opinion.</p> <p>1.2. A religious conviction.</p> <p>2. Trust, faith, or confidence in (someone or something)</p> <p>http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/belief?q=belief</p>	<p>BELIEF noun</p> <p>1. the feeling that something is definitely true or definitely exists.</p> <p>2. the feeling that something is good and can be trusted.</p> <p>3. an idea that you believe to be true, especially one that forms part of a system of ideas.</p> <p>http://www.ldoceonline.com/dictionary/belief</p>
<p>TRUST noun</p> <p>1. The belief that you can trust someone or something</p> <p>2. A legal arrangement in which a person or organization controls property and/or money for another person or organization.</p> <p>3. An organization which controls property and/or money for another person.</p> <p>http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/trust</p>	<p>TRUST noun</p> <p>1.1. Firm belief in the reliability, truth, or ability of someone or something.</p> <p>1.2. Acceptance of the truth of a statement without evidence or investigation.</p> <p>1.3. The state of being responsible for someone or something.</p> <p>1.4. A person or duty for which one has responsibility.</p> <p>1.5. An arrangement whereby a person (a trustee) holds property as its nominal owner for the good of one or more beneficiaries.</p> <p>1.5.1.1. 2.1 A body of trustees.</p> <p>1.5.1.2. 2.2 An organization or company managed by trustees.</p> <p>2. A large company that has or attempts to gain monopolistic control of a market.</p> <p>3. West Indian archaic Commercial credit.</p> <p>4. A hope or expectation.</p> <p>http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/trust_1?q=trust</p>	<p>TRUST noun</p> <p>1. a strong belief in the honesty, goodness etc of someone or something.</p> <p>2. an organization or group that has control over money that will be used to help someone else a charitable trust 3 an arrangement by which someone has legal control of your money or property, either until you are old enough to use it or to invest it for you.</p> <p>3. companies especially American English a group of companies that illegally work together to reduce competition and control prices.</p> <p>http://www.ldoceonline.com/dictionary/trust</p>
<p>CONFIDENCE noun</p> <p>1. the quality of being certain of your abilities or of having trust in people, plans, or the future. 2. A secret that you tell someone.</p> <p>2. http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/confidence</p>	<p>CONFIDENCE noun</p> <p>1.1. The feeling or belief that one can have faith in or rely on someone or something.</p> <p>1.2. The state of feeling certain about the truth of something.</p> <p>1.3. A feeling of self-assurance arising from an appreciation of one's own abilities or qualities.</p> <p>1.4. The telling of private matters or secrets with mutual trust.</p> <p>1.5. A secret or private matter told to someone under a condition of trust.</p> <p>https://en.oxforddictionaries.com/definition/confidence</p>	<p>CONFIDENCE</p> <p>1. feeling somebody/something is good, the feeling that you can trust someone or something to be good, work well, or produce good results</p> <p>2. belief in yourself , the belief that you have the ability to do things well or deal with situations successfully.</p> <p>3. feeling something is true, the feeling that something is definite. or truesay/speak/predict etc.</p> <p>4. keep information secret.</p> <p>5. a secret a secret or a piece of information that is private or personal share/exchange confidences</p> <p>http://www.ldoceonline.com/dictionary/confidence</p>

У французькій мові аналізували данні словників Le Robert et Larousse.

Таблиця 2

Le Robert (друкована версія)	Larousse (електронна версія)
<p>Dictionnaire Le Robert FOI – n.f. I. II. 1. Littér. Assurance donnée d'être fidèle à sa parole, d'accomplir exactement ce que l'on a promis. III. 1. Le fait de croire qqn, d'avoir confiance en qqch. Une personne, un témoin digne de foi. 2. Confiance absolue que l'on met en qqn, en qqch. 3. Le fait de croire en Dieu, en un dogme par une adhésion profonde de l'esprit et du coeur – croyance. [8, c. 547]</p>	<p>FOI - n.f. 1. Adhésion totale de l'homme à un idéal qui le dépasse, à une croyance religieuse. 2. Engagement que l'on prend d'être fidèle à une promesse. 3. Toute adhésion ferme et fervente de l'esprit à quelque chose. 4. Confiance absolue que l'on met en quelqu'un, quelque chose. 5. Féodalité Engagement pris par le vassal d'être fidèle à son seigneur, et confirmé par un serment prêté après l'hommage. 6. Religion Ensemble doctrinal d'un système religieux. Théologie. La première des trois vertus théologiques, qui fait que le croyant adhère aux vérités révélées de Dieu et transmises par son Église. http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/foi/34365?q=foi#34313</p>
<p>CROYANCE n.f. 1. L'action, le fait de croire une chose vraie, vraisemblable ou possible. 2. Ce que (l'on croit surtout en matière religieuse. Croyances religieuses [8, c. 304]</p>	<p>CROYANCE n.f. 1 Fait de croire à l'existence de quelqu'un ou de quelque chose, à la vérité d'une doctrine, d'une thèse. 2 Ce qu'on croit ; opinion professée en matière religieuse, philosophique, politique. http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/croyance/20740?q=croyance#20620</p>
<p>CONSCIENCE n.f. Faculté qu'à l'être humain de connaître sa propre réalité et de la juger. I 1. Connaissance immédiate de sa propre activité psychique. 2. Une connaissance immédiate, spontanée. IV. 1. Connaissance intérieure que chacun a de ce qui est bien et mal et qui pousse à porter un jugement de valeur morale sur ses propres actes. [8, c. 258]</p>	<p>CONSCIENCE n. f. 1. Connaissance, intuitive ou réflexive immédiate, que chacun a de son existence et de celle du monde extérieur. 2. Représentation mentale claire de l'existence, de la réalité de telle ou telle chose. 3. Psychologie Fonction de synthèse qui permet à un sujet d'analyser son expérience actuelle en fonction de la structure de sa personnalité et de se projeter dans l'avenir. http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/conscience/18331?q=conscience#18225</p>
<p>CONFiance n.f. 1. Espérance ferme, assurance d'une personne qui se fie à qqn ou à qqch. 2. Sentiment de sécurité d'une personne qui compte sur elle-même. 3. Sentiment de sécurité qui règne dans le public. [8, c. 254]</p>	<p>CONFiance n.f. 1) Assurance, hardiesse, courage qui vient de la conscience qu'on a de sa valeur, de sa chance. 2) Sentiment de quelqu'un qui se fie entièrement à quelqu'un d'autre, à quelque chose. 3) Sentiment d'assurance, de sécurité qu'inspire au public la stabilité des affaires, de la situation politique. 4) Droit Appui donné au gouvernement par la majorité du Parlement. http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/confiance/18082?q=confiance#17971</p>

В українській мові беремо для аналізу дані словника Бусел «Тлумачний словник української мови».

ВІРА1, -и, жс. 1. Упевненість у чомусь, у здійсненні чого-небудь. // у кого. Впевненість у позитивних якостях кого-небудь, у правильності, розумності чиєїсь поведінки. 2. Те саме, що довір'я. 3. *рел.* Визнання існування Бога, переконання в реальному існуванні чогось надприродного. // Те або інше релігійне вчення, віровизнання. [10, с. 189]

ДОВІРА, -и, жс. Те саме, що довір'я. **ДОВІР'Я**, -я, с. Ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чинсь правоту, чесність, щирість і т. ін. [10, с. 310]

Аналіз словникових дефініцій показує, що лексеми, які передають концепт ВІРА в англійській мові тісно пов'язані з поняттями довіри, впевненості, особливої релігії (християнство, іслам, буддизм), юридичної довірчої організації, що контролює майно або фінанси інших осіб, секретом. У французькій мові – з поняттями довіри, знанням людини про світ і себе, з поняттям совісті та моралі, почуттям безпеки, впевненості у стабільності політичної влади, довіри певній політичній силі. В українській мові з поняттями релігії, впевненості у чомусь або комусь, чесності, щирості. Лексикографічний аналіз чітко показує диференціацію віри наукової та релігійної, довіри як соціологічної та психологічної категорії. В українській мові чітко розділяється поняття ВІРА та ДОВІРА. У французькій та англійській мовах можна виразити кожен смисловий відтінок значення слова. Наприклад, у французькій мові FOI (релігійна віра), CONFiance (віра, довіра), CONFidence (впевненість), CONscience (совість, свідомість). В англійській мові виділяється BELIEF (віра в те, що є; буденна віра), FAITH (релігійна віра), TRUST (впевненість в щирості, сумлінності), CONFidence (довіра, секрет). Треба відзначити, що ми об-

рали основні значення іменників-номінантів, однак в семантиці цих одиниць виділяються також значення, властиві двом іншим.

У мові часто прослідковується ситуація, коли в одному значенні і в схожому лінгвістичному контексті вживаються різні слова, вибір яких в кожному випадку обумовлений екстралінгвістичними причинами. Лексична система мови постійно змінюється, тому виявити усі слова, що використовуються для вираження поняття концепту ВІРА в англійській, українській та французькій мовах видається вкрай складним. Вибір ключових лексем-номінантів, що відбувся шляхом корпусного дослідження, аналізу двомовних словників та словників синонімів вважаємо цілком достатнім для створення більш-менш повного опису лексикографічної структури концепту. Було розроблено модель одиниць, що розміщені за семантичною близькістю до смислів ключових лексем-номінантів.

Таблиця 3

ЗНАЧЕННЯ	англійська мова				українська мова		французька мова			
	BELIEF	TRUST	FAITH	CONFIDENCE	ВІРА	ДОВІРА	FOI	CROYANCE	CONFIANCE	COSCIENCE
1. тверда віра, впевненість у комусь або чомусь	x	x	x	X	x		x	x	x	
2. релігія певного народу, віросповідання (християнство, іслам, буддизм).			x		x		x			
3. вірування, відсутність будь-якого сумніву у існуванні Бога			x		x		x			
4. впевненість, переконання, точність, достовірність, правдивість правдоподібність, ймовірність, схожість з істиною	x			X			x	x	x	x
5. легальна угода про керування майном		x								
6. організація, що керує фінансами інших осіб		x								
7. чесність, вірність, лояльність		x		X	x	x	x		x	x
8. відданість, надійність		x		X	x	x			x	
9. знання своєї власної психічної діяльності										x
10. внутрішнє знання, відчуття моралі, совість				X					x	x
11. секрет				X						

Під час дефініційного аналізу ключових лексем-номінантів концепту ВІРА в англійській, українській та французькій мовах неважко помітити, що значення концепту співпадає у трьох мовах, але також має певні нюанси значення. У результаті дослідження виявлено, що деякі значення у трьох мовах властиві багатьом лексемам-номінантам. Наприклад, відсутність всякого сумніву про буття і суть Бога відповідає в англійській *faith*, у французькій *la foi*, в українській віра. За допомогою одиниць *belief* або *faith* можна виразити в англійській мові вчення, прийняте народом, віросповідання, сповідання, в українській мові – це одна лексема віра, у французькій – дві лексеми *la foi* та *la croyance*. Коли ж говоримо про поняття чесності та вірності в англійській мові, опираємось на лексеми *trust*, *confidence*, в українській – віра та довіра, у французькій – *la confiance* et *la confidence*. Коли маємо на увазі довіру як соціологічну та психологічну категорію, що відображає впевненість у порядності і доброзичливості іншої сторони, використовуємо в англійській мові *trust* або *confidence*, у французькій – *la confiance* та українській – довіра. Рівні довіри, що вимірюються рівнем чесності, добротності та компетенції іншої сторони. Вибір лексем у конкретній мовній ситуації обумовлено екстралінгвістичними причинами.

Отже, ця таблиця показує спільні та відмінні риси у мовній свідомості, концептуальних тезаурусах: в одних є те, чого немає в інших. Ми переконалися, що слова *faith*, *belief*, *trust*, *confidence*, *foi*, *croyance*, *conscience*, *confiance*, віра, довіра, – слова з особливими, лінгвокультурологічними значеннями, відображають і передають не тільки спосіб життя, характерний для даного суспільства, але також і спосіб мислення, ментальність. Особливості людської природи, відмінності в середовищі існування, історії народів, а також умови вживання мови в процесі комунікації призводять до вибору певних структур для номінації концепту. Так, в українській мові для вираження смислів відданість, надійність; довіра, кредит; тверда надія, очікування; вірування, відсутність усякого сумніву про буття і суть Бога; впевненість, переконання, свідомість; точність, достовірність, правдивість; правдоподібність, схожість з істиною; сукупність учення, прийнятого народом, віросповідання, сповідання; чесність, вірність, лояльність можна обійтися двома словами ВІРА, ДОВІРА, в англійській же мові обов'язково буде задіяна одна з чотирьох одиниць – *FAITH* або *BELIEF*, або *TRUST*, або *CONFIDENCE*, так само у французькій мові теж потрібно залежно від контексту обирати між лексемами *LA FOI*, *LA CROYANCE*, *LA CONFIANCE*, *LA CONSCIENCE*.

Вивчення лексики мов необхідно для розуміння культури, цінностей, ідеалів, установок, народності людей. Так як, незважаючи на властиві природним мовам загальні риси, обумовлені і спільністю психічного, і фізіологічного субстратів, на яких заснована мова, і спільністю комунікативної функції мов, є деяка ступінь різноманітності у втіленні ідей, думок, наявності певної структури в кожній мові, оскільки мовна система приводиться в рух людським суспільством. Згідно з твердженням В. фон Гумбольдта, «форма мови є суто індивідуальний порив, за допомогою якого той чи той народ втілює в мові свої думки і почуття» [Гумбольдт 1984:71]. Будь-які зміни в суспільному житті знаходять своє відображення в лексиці мови. Мова є основною суспільно значущою формою відображення навколишньої дійсності людини і самого себе, тобто формою зберігання знання про дійсність, а також засобом отримання нового знання. Відображаючи дійсність, свідомість будує свій світ, описуючи і пояснюючи, інтерпретуючи його своїми засобами, кожна на свій лад. Унаслідок цього різні мови по-різному членують концептуальний простір, цьому випадку, концептуальну область ВІРИ своїми засобами.

Перспективи подальшого дослідження. У подальшому планується розглянути фразеологічну репрезентацію ключових лексем-номінантів концепту ВІРА в англійській, українській та французькій мовних картинах світу.

Література:

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел. – Київ, Ірпінь. – Перун, 2005. — 1728 с.
2. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической проблемы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – С. 64–72.
3. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина] ; Под общей редакцией Е.С. Кубряковой. – М. : МГУ, 1996. – 245 с.
4. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю.С. Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 602 с.
5. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова / И.А. Стернин. – Воронеж : [б. и.], 1979. – 156 с.
6. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://dictionary.cambridge.org>.
7. Longman dictionary of contemporary English [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ldoceonline.com>.
8. Oxford Advanced Learner's dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english>.
9. Rey A. Grand Robert de la langue française, Dictionnaires / A. Rey. – Paris : Le Robert, nouv. ed. – 2001. – 1371 p.
10. Dictionnaire Larousse [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.larousse.fr>.

Анотація

О. ЯНИЦЬКА. ЛЕКСИКОГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ ВІРА В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ СЛОВНИКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ)

У статті досліджується поняття концепту з лінгвокультурної точки зору, його структурування за допомогою лексичних одиниць на основі аналізу словникових дефініцій. Автором було здійснено дефініційний аналіз ключових лексем-номінантів концепту ВІРА в англійській, українській та французькій мовах, було виявлено спільні та відмінні значення, охарактеризовано та описано структурні елементи лексичної репрезентації концепту у лексикографічних джерелах.

Ключові слова: концепт, дефініція, лексема, значення, репрезентація, лексикографія, мовна картина світу.

Аннотация

Е. ЯНИЦКАЯ. ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТА ВЕРА В АНГЛИЙСКОМ, УКРАИНСКОМ И ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКАХ (НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА СЛОВАРНЫХ ДЕФИНИЦИЙ)

В статье исследуется понятие концепта с лингвокультурной точки зрения, его структурирование с помощью лексических единиц на основе анализа словарных дефиниций. Автором был осуществлен дефиниционный анализ ключевых лексем-номинантов концепта ВЕРА в английском, украинском и французском языках, были выявлены общие и отличительные смыслы, охарактеризованы и описаны структурные элементы лексической репрезентации концепта в лексикографических источниках.

Ключевые слова: концепт, дефиниция, лексема, смысл, репрезентация, лексикография, языковая картина мира.

Summary

O. IANYTSKA. LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION OF THE LINGUISTIC CULTURAL CONCEPT FAITH IN ENGLISH, UKRAINIAN AND FRENCH LANGUAGES (BASED ON THE DEFINITIONAL ANALYSIS)

The article examines the notion of the concept according to linguistic and cultural perspective, it was structured using lexical items based on the analysis of dictionary definitions. The author made definitional analysis of key lexemes of concept FAITH in English, Ukrainian and French languages, common and distinctive meanings were identified, the structural elements of the lexical representation of the concept of lexicographical sources were characterized and described.

Key words: concept, definition, lexeme, meaning, representation, lexicography, linguistic map of the world.